

Ivan Jakubec – Jan Štemberk: *Cestovní ruch pod dohledem třetí říše. Praha: Karolinum, 2019, 310 s.*

Začátkem letošního roku vyšla odborná monografie dvou předních českých historiků, působících na Univerzitě Karlově, která se zabývá cestovním ruchem v Protektorátu Čechy a Morava, tedy tématem, do současnosti z větší části neprobádaným a dlouhodobě opomíjeným. Dosavadní práce českých historiků se až na výjimky (J. Pokorný, R. Šustrová, A. Čornejová) tímto tématem na rozdíl od německých a amerických autorů (K. Semmens, S. Appel, K. K. Patel, S. Reichardt, W. Buchholz) nezabývaly.

Z hlediska chronologického je publikace ukotvena v období protektorátu se stručným prologem vývoje cestovního ruchu za druhé Česko-Slovenské republiky. Teritoriálně je monografie zaměřena na Protektorát Čechy a Moravu, avšak s nutnými geografickými přesahy do oblasti odstoupených Sudet a Slovenska v kontextu třetí říše. Přes zdánlivou jednotnost platnosti vydávaných zákonů, nařízení, opatření a směrnic nalezneme ne zcela nepodstatné rozdíly mezi jednotlivými oblastmi říše.

Pramenně se autoři pokusili vytěžít celou řadu fondů, nalézajících se v českých, německých, rakouských a slovenských archívech, a to nejen koncentrací na fondy ústředních institucí a svazů, ale i regionálních uskupení a organizací. A sami autoři v úvodu konstatují, že se problematika cestovního ruchu v této oblasti nevyčerpala.

Dobrovolné cestování je obvykle spojeno s dovolenou na zotavenou, tedy s relaxováním a určitým psychickým uvolněním, což se v případě reality druhé světové války může zdát obtížně nepředstavitelné, avšak autorům se tento předpoklad podařilo svou monografií vyvrátit. Zájmové cestování se vyvinulo ještě před realizací Hitlerových expanzních tendencí, z tohoto pohledu se nejednalo o nový fenomén, avšak ve sledovaném období se vytvořil nový způsob krytí poptávky po zájezdech, totiž organizovaný cestovní ruch, který byl akcentován v nacistickém Německu po roce 1933 a následně v přivtělených oblastech. Právě také na něj se monografie zaměřuje.

V rámci nacistické ideologie získal v Německu cestovní ruch politický a ideologický význam. Ztělesněním této myšlenky se stal H. Esser, později státní sekretář pro cestovní ruch na Goebbelsově ministerstvu lidové osvěty a propagandy. Není náhodně, že v protektorátu se od Heydrichovy správní reformy v roce 1942 cestovní ruch dostal pod Moravcovo ministerstvo lidové osvěty.

Cestovní ruch je autory definován jako „dočasná změna místa pobytu, která v domácím cestovním ruchu nepřekračuje šest měsíců a v mezinárodním cestovním ruchu jeden rok, která je dobrovolná a nesleduje výdělečné účely“ (s. 7). Tím je jednoznačně určen objekt výzkumu a zájmu studia, současně s tím je také jasně poukázáno na skutečnost, že se publikace nebude zabývat deportací Židů do koncentračních táborů, nebo nuceným nasazením jakéhokoli národa v područí třetí říše. Problematika omezování židovských návštěvníků v lázních je však v práci rozebrána, jelikož se jedná o téma spojené s cestovním ruchem a tedy i hlavním obsahem výzkumu, avšak nedobrovolné cestování různých etnik vzhledem k národnostní politice říše zkoumáno není, jelikož nenaplnuje výše uvedenou definici.

Analýza výše popsané problematiky proběhla vyhodnocováním různých dílčích sektorů. První kapitola se zabývá historickými souvislostmi týkajícími se zejména administrativních změn spojených se změnou politického zřízení. Důraz je nejprve kladen na odstoupené pohraniční území Německu a aplikaci říšských principů. Posléze se stejná kapitola zaměřuje na Protektorát Čechy a Morava, zejména pak na instituce pro cestování podstatné. Vznik protektorátu silně ovlivnil také formální i obsahovou stránku cestovního ruchu. Podle německého modelu vznikl jako obdoba říšské skupiny cestovní ruch protektorátní Ústřední svaz pro cizinecký ruch nařízením ministra obchodu, průmyslu a živností č. 386 Sb. z. a n. z 9. září 1940 na základě vládního nařízení č. 168/1939 Sb. z. a n. ze dne 23. června 1939, umožňující ministři zřízování hospodářských svazů. Autoři se v publikaci kromě Ústředního svazu pro cizinecký ruch věnovali jemu podřízeným skupinám, cizineckým svazům, organizací pod

Národním souručenstvím – Radost ze života, „která chce umožnit nejširším vrstvám našeho národa přístup ke zdrojům radosti a osvěžení, kterého potřebujeme pro svůj tvrdý denní boj“, a dalším institucím. Stranou zájmu autorů nezůstal ani vývoj na Slovensku.

Druhá kapitola uvažuje dílčí předpoklady pro participaci podřízených území na cestovním ruchu jako celku, např. právně-legislativní základnu, avšak i celkové limity možnosti rekreací analýzou uzavřených oblastí, do kterých náležela pohraniční pásma a vojenské oblasti, nebo omezování cestovního ruchu kvůli realokaci zdrojů pro válečné účely. Samotná možnost cestovat, nebo se rekreovat by však byla bez volného času bezpředmětná. Také této problematice se tato kapitola rovněž věnuje. Samostatná podkapitola je věnována oblasti Brd, která byla považována za náhradu odstoupené Šumavy, avšak na počátku roku 1941 došlo k podstatnému uzavření větší části Brd a vysídlení obyvatelstva tamějších obcí a osad. V daném obsahovém bloku je rovněž vhodné upozornit na podkapitolu věnovanou ochraně přírody za války.

Třetí kapitola si klade za cíl seznámit čtenáře s ubytovacími a stravovacími službami. Danou část hodnotím jako nejzajímavější, administrativní náležitosti se v průběhu času mění, ale ubytování a stravování jsou vzhledem k uplynulým osmdesáti letům natolik neměnné, že se lze do situace tehdejších obyvatel bez větších obtíží vcítit. Administrativní rámec situací s ubytováním zjednodušil, hostinské podniky byly rozděleny do kategorií (A–D, A nejlepší), jednotlivým třídám muselo odpovídat vybavení, čili potenciální návštěvník předem věděl, jak kvalitní budou nabízené služby. Velmi zajímavé a z dnešního pohledu absurdní byla nařízení o velikosti hotelu, respektive počtu lůžek, kdy označení „hotel“ mohl nést pouze podnik, který byl dostatečně velký. Kapitola nabízí jednak ceník jídel z turistické chaty v Prachovských skalách z července 1929 a neméně zajímavé srovnání cen v říši, Sudetech a protektorátu v letech 1939–1940. Ze srovnání vyplynulo, že pražské ceny se blížily vyšší cenové hladině v říši, což vzhledem k obecně nižším platům v protektorátu znamenalo značnou ekonomickou náročnost při využívání restauračních služeb pro rezidenty této oblasti.

Čtvrtá kapitola je věnována zejména dopravě, kdy je řešena: 1. železniční doprava; 2. silniční doprava a její formy; 3. ostatní možné způsoby dopravy; 4. cestovní kanceláře, zejména pak Čedok. Není bez zajímavosti, že cestovní kancelář Čedok během války nezankla, byť byly uzavřeny s ohledem na politické a vojenské události nejprve filiálky v pohraničí, v září 1939 v Paříži a v Londýně, následně pak pobočky v Berlíně (červen 1940), na Slovensku (březen 1940) a ve Vídni (duben 1941). Čedok se následně uplatnil v domácím cestovním ruchu.

Pátá a šestá kapitola se zabývá domácí a zahraniční problematikou cestování a rekreace, avšak nahlíženou z různých úhlů pohledu, jedná se o domácí a zahraniční cestovní ruch, respektive cestovní ruch pro občana protektorátu vzhledem k protektorátnímu území a cestovní ruch vzhledem k zahraničí (výjezd obyvatele protektorátu za hranice/příjezd zahraničního rekreaanta do protektorátu). Obě kapitoly mají společnou analýzu rekreací pro stejnou skupinu obyvatel, tedy pro děti a mládež. V zásadě obecný zákaz cest mimo hranice říše se dostavil v roce 1942, kdy byly přesně vymezeny důvody vycestování. V rámci cestovního ruchu za války se uplatnily jak individuální, tak organizované cesty a pobyty formou letních bytů, turistiky, organizované výlety a zájezdy (Radost ze života, Kuratorium pro výchovu mládeže, odborová organizace, povolené spolky – Klub českých turistů, Česká obec turistická pod.). Protektorát Čechy a Morava představoval pro říši z hlediska cestovního ruchu přínos, a to jak z hlediska působení nacistické ideologie a propagandy, tak nabídkou hotelových a lázeňských míst. „Protektorát do jisté míry působil jako nárazníkový polštář mezi východem (frontou) a západem (vlastním územím říše)“ (s. 278). Současně zachované archivní dokumenty dokládají, že se s rozvojem cestovního ruchu počítalo zejména po vítězné válce. Autoři nezamlčují, že v obnoveném Československu přetrvávala v oblasti cestovního ruchu řada „válečných“ forem a organizačních nařízení a tendencí.

Důraz na analýzu terciárního sektoru v protektorátu shledávám jako ojedinělý a velmi důležitý. Monografie pokračuje v předešlém výzkumu Jana Štemberka, jednoho z autorů

monografie *Fenomén cestovního ruchu. Možnosti a limity cestovního ruchu v meziválečném Československu* (2008). Z metodologického pohledu není odborné publikaci co vytknout, všechny potřebné a vhodné postupy byly použity. Na tomto místě je ještě třeba upozornit na zvláště propracovaný poznámkový aparát společně se zřejmou několikaměsíční heuristickou přípravou. Množství citovaných pramenů je neobyčejně rozsáhlé a nebyl vynechán snad jediný relevantní archiv či předchozí studie, a to i německojazyčná. Dále je třeba vyzdvihnout publikované dobové plakáty a fotografie, které vhodně dokreslují čtenářům vzhled do dané problematiky. Vzhledem ke vhodné zvolenému jazyku je monografie dobře čitelná i pro širokou veřejnost, což rovněž hodnotím velmi kladně. Pokud bych však měl i vytknout nedostatek, týkal by se absence přepočtu dobových hodnot na současné, nebo alespoň uvedení dobových průměrných příjmů (průměrná mzda, nebo průměrná mzda dle profesí), bez kterého hodnoty jsou předložená data poněkud bezrozměrná.

Jakub Drábek

DOI: 10.14712/23363525.2019.24

Karel Černý (ed.), Jiří Šubrt: *Historicko-sociologické reflexe*. Praha: Karolinum, 2018, 240 s.

Kniha *Historicko-sociologické reflexe*, kterou sestavil Karel Černý, vyšla v roce 2018 k jubileu sociologa Jiřího Šubrtu. Tato kniha, která obsahuje Šubrtovy texty jako recenze, stati, zprávy, ale také vzpomínky, se snaží čtenáři shrnout vývoj sociologie za několik posledních desetiletí. V potaz přitom autor nebere jen vývoj sociologie v českém prostředí, ale také v zahraničí. Kniha je velmi informačně bohatá, ale zároveň přehledná a čtivá. Je určena, jak v úvodu píše Karel Černý, nejen kolegům sociologům a studentům, ale i širší odborné veřejnosti, již může tato kniha sloužit jako inspirace. Karel Černý, který knihu sestavil, je absolventem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kde vystudoval sociologii. Věnuje se historické sociologii, teorii sociální změny a sociologii konfliktu, války a terorismu,

především však problematice Blízkého východu.

Jiří Šubrt studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a v druhé polovině osmdesátých let také v Moskvě na Institutu sociologických studií AV. Na filozofické fakultě od roku 1990 vyučuje a od roku 2007 také na Fakultě humanitních studií (též UK), kde je zároveň vedoucím Pracoviště historické sociologie. Je zároveň zakladatelem oboru historická sociologie na Fakultě humanitních studií. Jeho hlavním zaměřením je sociologie, ve své práci se věnuje tématům jako kolektivní paměť či historické vědění. Jiří Šubrt napsal již mnoho publikací, například v roce 2015 vyšla kniha *Individualismus a holismus v sociologii*, byl také editorem několika monografií, z nichž zmiňme například *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: Teorie a výzkum* z roku 2010.

Během své kariéry toho Jiří Šubrt dokázal opravdu mnoho. Krátce o jeho práci v Čechách i v zahraničí referuje Karel Černý v úvodu knihy. Zmiňuje zde například Šubrtův zájem o problematiku veřejného mínění; několik Šubrtových textů, zabývajících se touto tematikou, se objevuje také v knize. Dále Černý píše o stážích, které Šubrt absolvoval v zahraničí, například v Paříži, Berlíně či New Yorku.

Kniha je rozdělena do tří částí. První část knihy se věnuje dějinám sociologie, jak napovídá sám název této části „K dějinám sociologie“. V této části knihy může čtenář najít Šubrtovy recenze a články o významných autorech z českého sociologického prostředí i o zahraničních autorech, kteří určitým způsobem ovlivnili vývoj sociologie na našem území, ale také o výzkumných ústavech fungujících v Československu. Mezi takové texty patří článek *Čeněk Adamec a počátky výzkumu veřejného mínění v Čechách*, pojednávající o Československém ústavu pro výzkum veřejného mínění vzniklém v roce 1946 a klíčové roli Čenka Adamce v jeho fungování až do roku 1950, kdy byl ústav komunisty pro nepotřebnost zavřen. Tento text osobně považuji za jeden vůbec z nejlepších z knihy.

Velmi fascinujícím faktem je, že mnohé z autorů zmíněných v této části knihy měl Jiří Šubrt možnost poznat také osobně. Autorovy vlastní vzpomínky na osobnosti jako Richard